

Üniversitelerde Dijital Etiğin İmkânı Üzerine Bir Sorgulama

Sevilay GÜLER*

Öz

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve özellikle dijital ortamın veriye kolay erişme, veriyi depolama gibi imkânlar sunması ve daha da önemlisi “büyük veri” ile gerçekleştirilebilecekler göz önünde bulundurulduğunda geleneksel etik kodların dijital yaşamdaki etik gereksinimini karşılamak noktasında yetersiz kalacağı söylenebilir. Günümüzde yaşamın ve toplumsal kurumların neredeyse tümüyle dijital ortama kaymış olması ve “online hayat”ta karşılaşılan ortamlar dijital etik anlayışını zorunlu hâle getirmiştir. Dijital etik, maddi dünyadaki etik anlayışından farklı olarak insanın gündelik hayatının taşındığı dijital dünyadaki davranış ve yaşayış biçimlerine ahlaki bir çerçeve getirmeyi amaçlar. İnsanlar dijital platformlarda tıpkı maddi dünyada olduğu gibi çeşitli dijital eylemlerde bulunurlar. Dijital etik sayesinde, insanların yüz yüze iletişimde birbirlerine karşılıklı olarak saygı ve anlayış gösterdikleri gibi dijital dünyada da göstermeleri sağlanabilir. Bunun için sanal dünyada “dijital etiğin” sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu araştırmada pandemi günlerinde yükseköğretimde eğitim hizmetlerinin neredeyse tümüyle dijital ortama taşınması ile birlikte önemi daha iyi anlaşılabilen dijital etik konusunda üniversite öğretim üyelerinin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma olarak tasarlanan araştırmada örnek olay/durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırma verileri, farklı üniversitelerde çalışan öğretim üyelerinin dijital etik konusundaki görüşleri derinlemesine görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Toplanan veriler nitel içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda, üniversitelerde dijital etikle ilgili farkındalık yaratılması konusunda daha fazla çalışmaların yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmış ve çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dijital Etik, Bilişim Etiği, İnternet Etiği, Durum Çalışması, İçerik Analizi

*Dr., dsg_888@hotmail.com

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 29.03.2021

Kabul Tarihi: 24.05.2021

ORCID ID: 0000-0003-3877-6894 DOI: 10.37679/trta.905595

An Inquiry on the Possibility of Digital Ethics in Universities

Sevilay GÜLER

Abstract

Considering the developments in information and communication technologies and the possibilities of easy access to and storing data, and more importantly, what can be accomplished with "big data", it can be said that traditional ethical codes will be insufficient to meet the ethical need in digital life. Today, almost all of life and social institutions have shifted to digital environment and the environments encountered in "online life" have made the understanding of digital ethics compulsory. Unlike the ethical understanding in the material world, digital ethics aims to bring a moral framework to the behaviors and lifestyles in the digital world where the daily life of the human being is carried. People engage in various digital actions on digital platforms, just like in the material world. Thanks to digital ethics, it can be ensured that people show mutual respect and understanding to each other in face-to-face communication, as well as in the digital world. For this, the limits of "digital ethics" must be determined in the virtual world. In this study, it is aimed to examine the opinions of university faculty members on digital ethics, the importance of which is better understood with the transfer of educational services in higher education to the digital environment during pandemic days. Case study design was used in the research designed as a qualitative research. The research data were collected through face-to-face in-depth interviews with the opinions of faculty members working in different universities on digital ethics. Collected data were subjected to qualitative content analysis. As a result of the research, it was concluded that more studies should be done to raise awareness about digital ethics in universities and various suggestions were made.

Keywords: Digital Ethics, Information Ethics, Internet Ethics, Case Study, Content Analysis

Research Paper

Received: 29.03.2021

Accepted: 24.05.2021

---

1. Giriş

Tüm dünyada bir yılı aşkın süredir koronavirüs salgınının devam ediyor olması, dijital teknolojilerin her alanda giderek daha fazla öne çıkan ve kaçınılmaz rolünün daha iyi anlaşılmasına sebep olurken bir yandan gizlilik ve dijital etik konusundaki sorunları da gündeme getirmiştir. Dijitalleşme son yıllarda ülkemizde ve tüm dünyada olağanüstü bir ivme kazanmış olsa da aynı hız ve gelişimin dijital etik alanında da yakalanabildiğini söylemek zordur. Şu anda dünya üzerinde 4,5 milyardan fazla insan interneti kullanırken sosyal medya kullanıcılarının 3,8 milyarı aştığı ve 5,19 milyardan fazla insanın akıllı telefon kullandığı bilinmektedir. Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 60'ı hâlihazırda çevrim içidir (Kemp, 2020). Rakamlar dijitalleşmenin ne boyutlarda olduğunu ve insanın dijital eylemlerinin ne derece arttığını; dolayısıyla dijital etiğin üzerinde önemle durulması gereken bir kavram olduğunu gözler önüne sermektedir. Dijitalleşme, toplumu ve kurumları değiştiren en önemli trendlerden biri olarak tanımlanmaktadır (Tihinen ve Kääriäinen, 2016). Dijitalleşmenin insanlık üzerindeki etkisi bazı araştırmacılar tarafından sanayi devrimine benzetilmektedir (Degryse, 2016; Tihinen, vd. 2016). Dijitalleşme dar anlamıyla mevcut ürün veya hizmetleri dijital değişkenlere dönüştürme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Henriette, vd. 2015). Bir diğer ifadeyle dijitalleşme; dijital veya bilgisayar teknolojilerinin bir kurum, işletme, endüstri, ülke vb. tarafından benimsenmesi veya kullanımının artmasıdır (Brennen ve Kreiss, 2014). Fakat dijitalleşme, üretim ve iş süreçlerini dijital veriye dönüştürmekten çok daha köklü bir değişimi ifade etmektedir. Dijitalleşme, toplumun tüm alanlarında dijital teknolojilerin uygulanmasıyla ilgili değişikliklerdir (Parviainen vd., 2017).

Kovid-19 salgını, teknoloji ile olan ilişkimizi kalıcı olarak değiştirirken dijitalleşme sürecini de hızlandırmıştır. Bu değişim, evden çalışma fırsatlarının artması ve e-ticarette yenilikler gibi avantajlar getirirken eşitsizlik ve istenmeyen güç dinamiklerinde artış gibi ciddi dezavantajları da beraberinde getirmiştir. Üstelik bu, artık tercihe bağlı bir durum olmaktan çıkmış; insanlar çalışmak, eğitim almak, tıbbi yardım almak ve sosyalleşme, eğlence gibi ihtiyaçlarını karşılamak için çevrim içi araçları kullanmak zorunda kalmıştır. Salgın sırasında iletişim hâlinde kalmamız ve gündelik hayatta yapılabilen işlerin neredeyse tümüyle dijital ortamdan yürütülmesini sağlayan teknolojiye sahip olduğumuz için duyduğumuz memnuniyete karşın, dijital dünyada karşılaşılan gizlilik, mahremiyet kısaca etikten yoksunluğun yarattığı sorunlar üzerine düşünülmesi gereken bir bilgi çağı sorunu olarak ortada durmaktadır. Bu sorunların çözülmesi ancak dijital alandaki haklarımızın ve sınırlarımızın daha sağlam bir şekilde korunması ve çerçevesinin çizilmesi ile mümkündür.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler internete erişebilen her bireyi hem kaynak hem de hedef hâline getirmiştir. Bu sayede insanlar dijital ortamda özellikle sosyal medya üzerinde karşılıklarına çıkan ve gündem olan olaylar hakkında fikir beyan edebilmekte, bilginin oluşum sürecine etki edebilmekte ve hatta diğer bireyleri yönlendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında dijital ortamda karşılaştığımız tüm bilgiler dijital etik ile harmanlanarak hedefe ulaşmaktadır. Bu çerçevede etik bakımından incelenme fırsatı sunan çok sayıda ileti devamlı olarak dijital dünyada dolaşmaktadır.

Günümüzde yaşamın ve toplumsal kurumların neredeyse tümüyle dijital ortama kaymış olması ve “online hayat”ta karşılaşılan ortamlar dijital etik anlayışını zorunlu hâle getirmiştir. Etik kavramı felsefe alanının modası hiç geçmeyen tartışma konusu olagelmıştır. İçinde bulunduğumuz çağda bu tartışmalar dijital dünya üzerinde yoğunlaşmıştır. Felsefe alanının en önemli konularından biri olan etiğin fonksiyonu yeni bir ahlak anlayışı geliştirmek ve normlar ortaya koymak veya bu normlara uyulmasını gözetmek değildir. Etik kavramı, olması gerekeni ifade etmektedir. Buradan anlaşılmalıdır ki etikten beklenen, ahlaki ilişkiler üzerine doğrulanabilir bilgiler ortaya koymasındır (Canbay, 2001; Capurro, 2009). Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler ve özellikle dijital ortamın veriye kolay ulaşma, veriyi depolama gibi imkânlar sunması ve daha da önemlisi “büyük veri” ile gerçekleştirilebilecekler göz önünde bulundurulduğunda geleneksel etik kodların dijital yaşamdaki etik gereksinimini karşılamak noktasında yetersiz kalacağı söylenebilir.

Dijital etik, dijital ortamda gerçekleşen insan davranışlarının tanımlanmasını ve bu eylemlere bir ahlaki sınır çizilmesini ifade etmektedir. Dijital dünyada insan davranışlarının özelliklerini belirlemek adına bir kriter misyonu üstlenen dijital etik kavramı, siber etik, internet etiği, bilişim etiği, robot etiği gibi farklı isimlerle ve bu isimlerle bağlantılı bir kapsamda tartışılmaktadır. Literatür incelendiğinde, siber etik kavramı ile internet etiği kavramının eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Buna göre siber etik kavramı, siber uzayda ahlaklı olanı ve ahlaksız olanı belirleyen, fikri mülkiyet ve ifade haklarının ve mahremiyetin korunmasını içeren standartlar sistemi şeklinde tanımlanmaktadır (Ramadhan vd., 2011). Başka bir tanıma göre internet etiği, internet kullanımında başkalarının haklarına saygılı olmak için ne yapılıp ne yapılamayacağı ile ilgili olan ve internet ortamında iletişimi gerçekleştirirken kabul edilebilir ve edilemez davranışları ortaya koyan kurallar bütünüdür (Ercan, 2009). Bu tanımlardan anlaşıldığı üzere internet etiği, insanların yüz yüze iletişimde karşılıklı olarak gösterdikleri saygı ve anlayışın, dijital ortamda da gösterilmesini amaçlamaktadır.

Bilişim etiği ve dijital medya etiği kavramlarını eş anlamlı olarak kullanan Capurro'ya göre dijital etik kavramının, dar ve geniş kapsamlı iki ayrı tanımı bulunmaktadır. Geniş kapsamlı olarak dijital etik, bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplumsal ve çevresel etkileri konusunu kapsamaktadır. Dar kapsamlı tanımıyla dijital etik ise dijital medya etiği/bilişim etiği, internet ile alakalı etik sorunları, mobil cihazlar ve navigasyon hizmetleri gibi internet yoluyla çalışan bilgi ve iletişim ortamlarını kapsamaktadır. İnternet bağımlılığı, gizlilik, gözetim, bilgi kirliliği, dijital uçurum ve robotik gibi konu ve sorunlar günümüzde özellikle kültürlerarası bir perspektifle değerlendirilmektedir (Capurro, 2009). Bu çerçevede dijital etik küresel düzeyde üzerinde tartışılması gerekli olan önemli bir konudur.

Dijital hayatın devamlılığı, dijital ortamda insan ve gelecekte robot davranışlarının sınırlarının belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmalar farklı isimlendirmelerle kavramlaştırılmış olsa da yukarıda verilen tanımlamalar incelendiğinde her bir kavramın tanımladığı olgu aşağı yukarı aynı etik sınırları kapsamaktadır. Dijital etik, internet etiği, siber etik veya robot etiği şeklinde adlandırılan bu kavramlar genel olarak insanın gündelik yaşamının taşındığı dijital dünyadaki davranış ve yaşayış biçimlerine ahlaki bir tanım getirmeyi amaçlar. İnsanlar gerçek hayatta birbirleri ile ilişkilerinde çok sayıda davranış sergilerler ve bunların bir bölümü doğrudan etik değer alanına girmektedir. Büyük bir bölümü ise etiğin dışında kalmaktadır. Örneğin otobüse binmek, bankamatikten para çekmek, selamlaşmak, evlenmek gibi eylemler doğrudan etik ile ilgili değildir. Buna karşın aldatmak, yalan söylemek, kandırmak, masum birini suçlamak gibi eylemler ise doğrudan etik ile bağlantılıdır. Buna benzer şekilde insanlar, dijital ortamda da birçok eylemde bulunurlar ancak bunların hepsi etiğin alanına girmez. İnternette bir şeyler araştırmak, paylaşım yapmak, iletişim kurmak, alışveriş yapmak, oyun oynamak gibi eylemler dijital eylemlerdir fakat etiğin kapsamına girebilmeleri için diğer insanların zarar veya faydasına dokunmalıdır ve ahlaki olanın dışına çıkmalıdır (Önce, 2019; Véliz, 2021). Örneğin kişisel verilerin izinsiz kullanımı, gizlilik ve mahremiyet ihlali, istismar ve taciz gibi dijital ortamda gerçekleşen eylemler dijital etiğin konusudur.

Dijital dünya büyük-küçük, nitelikli-niteliksiz ayrımı olmaksızın internete erişebilen her bireyin kullanımına sunulmuş olan bir platformdur. Maddi hayatın gerçekliğinden ve sorumluluklarından kaçmanın bir yolu olarak görülen dijital dünyada bilhassa sosyal medya platformları, bireylerin özgür alan şeklinde algıladığı bir alan hâline gelmiştir. İnsanlar sosyal medya platformlarında da tıpkı maddi dünyada olduğu gibi birtakım dijital eylemler gerçekleştirir. Dijital eylemlerden sıklıkla rastlanılan parodi-sahte-fake hesap oluşturarak sosyal medyada aktif olmak da dijital etiğin filtresine takılmaktadır. Özellikle sosyal medya platformlarının-

da sıklıkla kullanılan sahte-parodi hesaplar, çoğu zaman insanların özel hayatına müdahale ederek zaten belirsiz olan dijital etik sınırlarını aşındırmaktadır. Kendini özgürlüğe açılan kapı olarak sunan sanal dünyanın etik bakımdan sınırları çizilememiş olan bu sorun alanlarının önemle üzerinde durulması gerekmektedir. Monitörler ve klavyelerin arkasında duyulan özgürlük ve sorumsuzluk duygusu dilimize “klavye delikanlısı” tabirini sokmuştur. Sanal dünyanın hissettirdiği bu hafiflik duygusu bireyleri utanma, sorumluluk duyma gibi duygulardan ve erdemlerden uzaklaştırarak istedikleri gibi davranmak, paylaşmak, yazmak gibi eylemlerde özgür olduklarına kanaat getirmelerini sağlamaktadır. İnsanların gerçek kimlikleriyle açtıkları sosyal medya hesaplarının yanı sıra, artık sahte-fake-parodi hesaplarının da ortaya çıktığı sıklıkla görülmektedir (Önce, 2019; Véliz, 2021). Örneğin sosyal medyada gerçek olmayan fakat gerçek bir kullanıcının yönettiği bir sahte/fake hesabın bıraktığı dijital izlerin (üstelik kişilerin birbirlerine ettikleri hakaretleri de düşünürsek psikolojik izlerinde) etik açıdan sorumluluğu nasıl değerlendirilmeli sorusu da dijital etiğin sınırlarına giren ve cevaplandırılması oldukça zor bir sorudur. Cevaplandırmanın zorluğu bir bakımdan da özgürlük ve gözetim ikileminde dijital etiğin çerçevesinin çizilmesinin hâlâ bakir bir alan olarak üzerinde çalışılmayı bekleyen bir bilgi ve teknoloji çağı sorunu olarak ortada durmasından kaynaklanmaktadır.

2. Yükseköğretimde Dijital Etik

Pandeminin bir sonucu olarak işlerini yürütebilmek için dijital ortamı kullananlar yalnızca bireyler değildir: işletmeler, üniversiteler, sağlık hizmetleri ve hükümetler de günlük işlevlerini yerine getirmek için dijital platformlara ihtiyaç duymaktadır. Tüm dünyada Zoom ve Teams gibi uygulamalarda resmi ve diplomatik toplantılar yapılmaktadır. Hükümetler kullandıkları platformlar üzerinde tam kontrole sahip olmadıkları için bu platformlardaki gizlilik de belirsizdir. Bu durumdan kaynaklı artan güç asimetrisi, aynı zamanda, devletle etkileşimden çevrim içi yiyecek siparişi vermeye ve hemen hemen her şey arasında değişen alanlarda sıradan vatandaşların savunmasızlığını daha fazla artırmıştır. Örneğin pandemi, çalışanların evden çalışırken gözetiminde bir artışa neden olmuştur (Satariano, 2020). Öğrenciler ve öğretmenler de aynı şekilde bağlı oldukları kurumlar tarafından daha fazla incelemeye tabi tutulur hâle gelmiştir (Kshetri, 2020). Halk sağlığı amaçlı sürveys da aynı şekilde artmıştır. Mahremiyet kayıpları bireyleri güçsüzleştirmekte ve çoğu zaman gücün daha fazla suistimaline yol açmaktadır. Örneğin Birleşik Krallık'ta, temas izleme amacıyla barlar ve restoranlar için veri toplayan şirketlerin bu bilgileri sattıkları bilinmektedir (Das ve Mararike, 2020). Bu tür istismarlar günümüzde maalesef nadiren karşılaşılan olaylar değildir. İnsanlık son

yirmi yıldır mahremiyet hakkının sistematik olarak ihlal edilmesine dayanan etik olmayan bir iş modelinin geliştirilmesine izin vermiş durumdadır. Kişisel veriler bir meta olarak ele alındığı sürece, bir bilgisayar korsanlığında çalınarak veya en yüksek teklifi verene satılarak kötüye kullanılma riski yüksek olacaktır. İnsan haklarından vazgeçilerek gerçek ilerleme sağlanamaz. Ülkeler bir araya gelip siber güvenlik, gizlilik ve yapay zekânın yönetimiyle ilgili minimum standartlar ve kurallar konusunda anlaşmaya varmaya çalışmalıdır.

İlkelerin, yeminlerin (örn. Hipokrat yemini gibi) ve davranış kurallarının elbette bir değeri vardır. Fakat bir yeminin değeri onun davranışa yansımaya ve uygulamaya geçirilmesine bağlıdır. Bu çerçevede düşüldüğünde dijital etik üzerine sözler söylemek ve olması gerekeni tartışmak yerine, dijital etiğe uygun hareket edilip edilmediğine yönelik kontrol listelerinin oluşturulabileceği ileri sürülmektedir (Baxter, 2020). Çünkü İlkelerin uygulamaya konulmasına kontrol listeleri yardımcı olacaktır. Bunun bir örneği İngiltere hükûmeti tarafından geliştirilen İngiltere Hükûmeti Veri Etik Çerçeve ve Veri Etik Çalışma Kitabı'dır (United Kingdom Government Digital Service, 2020). Buna göre veri etiği ile ilgili belirlenmiş 7 ilke kapsamında belirlenen 46 sorudan oluşan kitap sayesinde veri etiğine uygunluk çalışması yapılabilmektedir. Başka bir örnek ise Patil, Mason ve Loukides (2018) tarafından önerilen veri projelerinde çalışan kişiler için etik kontrol listesidir. Listedeki sorular şu şekildedir:

- Kullandığımız dijital teknolojinin içerdiği saldırıya uğrama ya da kötüye kullanılabilme riskini listelendi mi?
- Adil ve temsili olduğu konusunda emin olabilmek için eğitim verileri analiz edildi mi?
- Verilerdeki olası önyargı kaynakları analiz edilip anlaşıldı mı?
- Takımımız fikirlerin, geçmiş tecrübelerin ve düşünce tarzlarının çeşitliliğini yansıtıyor mu?
- Verileri kullanmak amacıyla bir kullanıcı izni toplama politikamız var mı?
- Kullanıcıların iznini almak için kullanılan bir mekanizma bulunuyor mu?
- Kullanıcıların neyi kabul ettiği konusu açık ve net olarak paylaşıldı mı?
- Kullanıcıların sonuçlardan zarar görmesi ihtimaline karşı telafi için bir yöntemi-miz bulunuyor mu?
- Kötü sonuçlar veriyorsa bu yazılımı üretimde kapatabilir miyiz?
- Farklı kullanıcı gruplarına göre adalet anlamında bir sorun tespit edildi mi?

- Farklı kullanıcı grupları arasında farklı hata oranları incelendi mi?
- Yazılımımızın önümüzdeki zamanlarda da adil kalmasını sürdürebilmek için model sapmasını test ediyor ve takibini yapıyor muyuz?
- Kullanıcı verilerini korumak ve bunun güvencesini sağlamak için bir planlama yapıldı mı?

Dijital etikle ilgili bir çerçevenin çizilmesi için yukarıda verilen kontrol listesi gibi çalışmaların yapılması gerekmektedir. Dijital etik, dijitalleşmenin getirdiği yenilikler ve kabul gören sosyal değerlerin kesişme noktasında doğru şeyi yapmak şeklinde tanımlanmaktadır. Tanım dikkatle incelenecek olursa bu kesişme noktasında en son veri destekli uygulamalara duyulan istek ve şiddetle korunan mahremiyet arzusu, önemli etik kusur hatlarını gözler önüne sermektedir. İçinde bulunduğumuz çağda olması gereken ne teknolojiyi reddetmek ne de mahremiyet ve etik ilkeleri göz ardı etmektedir; bu iki uç arasında denge kurulması gerekmektedir.

Pandemi sürecinde dijitalleşmeden ve gündelik işlerin dijital ortama taşınmasından en fazla pay alan kurumlardan biri de yükseköğretim kurumlarıdır. Yükseköğretim kurumları hem akademisyenler hem de öğrenciler için küresel düzeyde bir rekabet ortamındadır ve dijital yetkinlik bu rekabette yarışı önde götürülebilmek için en önemli unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca araştırma verilerine ve bilimsel eserlere çevrim içi (online) erişimin, günümüzde bilimsel üretimin, teknolojik yenilik yaratmanın, insani ve iktisadi gelişmenin olmazsa olmaz bir unsuru hâline geldiği düşünüldüğünde üniversiteler için yüksek oranda dijitalleşmenin tercih değil bir zorunluluk hâline geldiği ortadadır. Ülkemizde de bu zorunluluğun bilincinde olan Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından 2018 yılından beri uzaktan öğretimle ilgili çok önemli bir proje yürütülmektedir. "Yükseköğretimde Dijital Dönüşüm" şeklinde adlandırılan bu projenin ilk fazında daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yeni kurulmuş 16 üniversitede öğretim elemanlarının ve öğrencilerin dijital becerilerini geliştirmek amacıyla bir program düzenlenmiştir. Program kapsamında bugüne kadar Anadolu Üniversitesi iş birliği ile 10 bin 725 akademisyene online olarak "Dijital Çağda Öğrenme ve Öğretme" ve 61 bin 346 öğrenciye de bir dönemlik kredili olarak "Dijital Okuryazarlık" dersleri verilmiştir. Böylelikle projeye dahil olan üniversiteler aslında içinde bulunduğumuz pandemi sürecine daha hazırlıklı girmişlerdir. Projenin ikinci fazında ise Mart 2020'de bu 16 üniversiteye ilaveten yeni kurulmuş 5 teknik üniversite ve Anadolu'da bulunan 3 üniversitenin öğretim elemanlarına YÖK, CISCO ve ODTÜ iş birliği ile "Siber Güvenlik ve Ağ Yönetimi" konulu eğitimler verilmiştir ve hâlihazırda eğitim süreci devam etmektedir. Ayrıca, projeye dahil olan üniver-

sitelerin öğrencilerine bir dönemlik kredili olarak Siber Güvenlik dersi sunulması da planlanmaktadır. 3. aşamasına geçilmiş olan Yükseköğretimde Dijital Dönüşüm Projesi kapsamında, Sakarya Üniversitesinin geliştirdiği tamamıyla yerli üretim olan Uzaktan Eğitim Platformu, YÖK koordinasyonunda ve TÜBİTAK-ULAKBİM iş birliği ile 15 üniversitemizin kullanımına sunulmuş durumdadır (YÖK, 2020). Ülkemiz yükseköğretiminde dijitalleşme başarılı bir şekilde uygulanırken dijital ortamdaki etik sorunları da beraberinde getirdiği yadsınamaz bir durumdur. Yükseköğretim kurumlarının dijital platformları üzerinden, öğretim elemanları ve öğrenci verilerine erişimin kapsamı konusu oldukça bulanıktır. Günümüzde sanal gerçeklik (VR), artırılmış gerçeklik (AR), karma gerçeklik (MR) teknolojilerinin ulaştığı noktada, öğretim elemanlarının ve öğrencilerin fiziksel hareketleriyle ilgili verileri yakalama ve nihayetinde biyometri yoluyla duygusal durumlarını yakalama, özellikle zihin kontrol arayüzleriyle fiziksel konum, bakış ve hatta duyguları analiz edebilme gibi gizliliği ve mahremiyeti tamamen ihlal eden durumlar söz konusu olabilmektedir (Craig ve Georgieva, 2018). Bu çerçevede düşünüldüğünde üniversitelerin dijital ortamda ciddi bir etik sorunuyla karşılaşma ihtimali olasıdır.

EDUCAUSE 2020 en fazla karşılaşılan 10 Bilişim Teknolojisi Sorunu listesine göre Bilgi Güvenliği Stratejisi (1. sırada) ve Gizlilik (2. Sırada) ilk iki sırada yer almaktadır (Grajek, 2020). Kullanıcı verilerinin içinde bulunduğumuz çağ için para kadar değerli olduğu düşünüldüğünde yükseköğretim kurumlarının artık yönetmesi gereken iki para birimi bulunmaktadır: para ve veri. Veri depolama kolay ve düşük maliyetli olabilir ancak verileri yönetme ve güvence altına alma sürecinde öğrencileri-öğretim elemanlarını ve kurumsal işlemleri etik olarak desteklemek için yapay zekâ ve analitiği kullanma süreci maliyetli bir süreçtir. Yüksek öğretim kurumlarının, bir isteğe veya gizlilik ihlalini içeren bir olaya yanıt vermek için kamu ve iç politikalarını, süreçlerini ve hazırlık durumlarını değerlendirmeleri gerekir. Özel bilgilerin kaybı, kurumları sayısız dava riskine maruz bırakabilir. Bugün öne sürülen birçok dava, doğrudan kolejler ve üniversiteler tarafından tutulan özel bilgilerin kaybindan kaynaklanmaktadır. Gizlilik, kayıtlar, öğrenci desteği, insan denekleri araştırmaları ve diğer birçok temel faaliyet için gereklidir. Günün sonunda bu bir güven meselesidir. Güveni göstermek, verilere kimin erişimi olduğunu, veri envanterinin ne kadar eksiksiz olduğunu ve verilerin nerede depolandığını belirleyen açık ve net gizlilik kuralları gerektirir (Craig, 2018; O'Brien, 2018; Grajek, 2020). Kurumların gizliliği korumak ile sayısız sistem, paydaş ve zorlayıcı kullanım örnekleri üzerinden verilere kolay ve derin erişim sağlamak arasında dengeyi yakalayabilmeleri için dijital etik ilkelerini belirlemeleri ve hayata geçirmeleri gerekmektedir. Bu kapsamda bu araştırmada Türkiye'deki üniversitelerde

dijital etik durumu öğretim üyeleri görüşleri üzerinden sorgulanmaya çalışılmıştır.

3. Yöntem

Nitel araştırma yöntemine göre tasarlanan araştırmada, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması (örnek olay) deseni kullanılmıştır. Durum çalışması deseni araştırmacılara, gerçek hayatta yaşanan “güncel” fakat değişkenleri üzerinde araştırmacının kontrolünün olmadığı durumların incelenmesi imkânını sağlamaktadır. Ayrıca durum çalışması, “güncel” durumların nedenlerini ve sonuçlarını anlamaya, betimlemeye ve yorumlamaya elverişli (Creswell, 2016; Yin, 2017) ve özellikle olgu ve bağlam arasındaki sınırların net olmadığı durumların incelenmesine uygun olan bir araştırma desendir (Cohen ve Manion, 2000; Hancock ve Algozzine, 2006; Creswell ve Poth, 2017). Ayrıca, durum çalışması araştırmacının betimlemeleri okurken aktif bir aktör olarak kendi deneyimlerini araştırma sürecine dahil etmesine olanak sağlar (Berg, 2001; Merriam, 2015). Durum çalışmasına ilişkin bahsedilen bu özelliklerden dolayı çalışmada bu desen kullanılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubu kolayda örnekleme tekniğine göre belirlenmiş 6 öğretim üyesinden oluşmaktadır. Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan kolayda örnekleme tekniğinde erişimi kolay olan vakalar seçilmektedir (Yağar ve Dökme, 2018). Bu çalışmada da pandemi şartlarından dolayı araştırmacı tarafından ulaşılabılır olan kişiler örnekleme dahil edilmiştir. Dijital etik kavramının nispeten yeni bir kavram olmasından dolayı soruları anlama ve yorumlayabilme düzeyinin yüksek olması ve üniversitelerin dijital ortamlarını en çok deneyimleyen taraflardan biri olmaları gerekçesiyle örneklemin farklı üniversitelerde çalışan öğretim üyelerinden oluşması uygun bulunmuştur. Durum çalışmalarında katılımcı sayısının veya örneklem büyüklüğünün nispeten küçük olmasının nedeni ayrıntılı ve derinlemesine bir araştırma deseni olmasından kaynaklanmaktadır (Yıldırım, Şimşek, 2008). Nitel araştırmalarda araştırmanın genellenebilmesi ya da geniş örneklemden oluşması değil nitelikli olması önemlidir. Bu durumda anahtar konumdaki bilgi vericiler seçilir ve bu şekilde görüşmelere devam edilir (Bogdan ve Biklen, 1998). Nitel araştırmaların ne kadar örnek üzerinden yapılacağı konusunda verinin doygunluğa ulaşmış olmadığı temel alınmaktadır (Merriam, 2015). Bu durumda elde edilen veriler birbirini tekrarlar nitelikte ise araştırmanın veri toplama sürecine son verilir. Bu aşamada araştırmanın doyma noktasına ulaştığı söylenebilir. Mertens (2014) ise örnek olay çalışmalarında 4-5 adet örneğin yeterli olabileceğini, önemli olanın genişlikten çok derinlik olduğunu ifade etmektedir. Bu çerçevede veri doygunluğu açısından 6 öğretim üyesinin katılımı yeterli görülmüştür.

Araştırmanın veri toplama aracı araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu olup verilerin toplanmasında mülakat tekniğinden yararlanılmıştır. Her bir görüşme ortalama 30 dakika sürmüştür. Verilerin analizinde içerik analizi tekniği tercih edilmiştir. İçerik analizi “belirli kurallara dayalı kodlamalarla, bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik, kod, kategori ve temaları şeklinde özetlendiği sistematik bir teknik”tir (Büyüköztürk, vd. 2008). Araştırmada “veri tabanlı kodlama” kullanıldığı için önceden belirlenmiş kodlar olmadan analize başlanmış ve kodlar analiz aşamasında katılımcı ifadelerine göre belirlenmiştir (Brinkmann, 2013). Bu sayede birbirlerine benzeyen betimsel ifadeler belirli kavramlar, kodlar ve temalar kapsamında bir araya getirilerek yorumlanmaya (Fraenkel ve Wallen, 2008) çalışılmıştır. Bu amaçla araştırmaya katılan öğretmen üyelerinin dijital etik konusunda zihin haritalarını çıkarabilmek için araştırmada, görüşme notları yazılı metin hâline getirilerek içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir (Mason, 2002; Patton, 2014; Creswell, 2016).

Araştırmada “üniversitelerde dijital etiğin imkânı nedir?” temel sorusu kapsamında aşağıdaki alt sorulara cevap aranmıştır:

- Dijital dünyanın bir etik standardından söz edilebilir mi?
- Bir kurumsal dijital etikten söz edilebilir mi?
- Kurumsal dijital etiğe ilişkin ne gibi problem alanları vardır?
- Kurumlarda dijital ortamlarda yürütülen işlerin bir etik standardı var mıdır?

4. Bulgular

Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Katılımcı kodu	Cinsiyet	Yaş	Akademik Unvan
K1	Erkek	56	Profesör
K2	Kadın	30	Doktor
K3	Erkek	41	Doçent
K4	Erkek	44	Profesör
K5	Kadın	36	Doktor
K6	Erkek	40	Doktor

Katılımcılara ilk olarak dijital etiğin sorun alanlarını ortaya koyabilmek amacıyla dijital etik hakkındaki düşünceleri sorulmuş ve dijital etik ile ilgili sorun alanları hakkındaki görüşleri alınmıştır. Katılımcı görüşleri ve içerik analizi sonucunda ulaşılan kodlar, kategoriler ve ana tema aşağıda Tablo 2.’de sunulmuştur.

Tablo 2. Dijital Etiğin Sorun Alanları

Betimsel ifadeler	Kod	Kategori	Ana tema
En büyük problemlerden biri verilerinin <i>gizliliği</i> sorunudur. Dijital dünyada birçok kullanıcı verilerin kendilerinden <i>izinsiz</i> bir şekilde kurumlar tarafından kullanıldığını düşünmektedir. (k1) Bazı kurumlar tarafından bu <i>bilgilerin üçüncü taraflarla ticari ya da bir başka kazanç amacıyla paylaşıldığı</i> bilinen bir gerçektir. (k4) Dijital dünyayı doğuran teknolojik gelişmelere paralel olarak bireysel ve kurumsal bilgilere <i>üçüncü taraflarca erişim olasılıkları artmış ve bu ölçüde özel hayatın gizliliği</i> ortadan kalmıştır. Ayrıca dijital dünyada kimliğin birçok gözden gizlenebilmesi de mümkündür. Bu nedenlerden dolayı dijital dünyanın söz konusu olduğu günümüzde etik standartların oluşturulması geçmiş dönemlere nazaran daha elzem bir durumdur. (k5) Sanal platformlarda <i>anonim hesaplar aracılığıyla</i> çeşitli kişi ve kurumlara yönelik hakaret edilebilmekte, manipülatif söylem ya da bilgilerle itibar saldırısı yapılabilmekte ya da ticari amaçlarla bireylerin kimlik bilgileri, tercih ve eğilimleri firmalarla paylaşılabilir. (k2)	Gizlilik, Kişisel verilerin izinsiz kullanımı, bireysel ve kurumsal bilgilere üçüncü taraflarca erişim, Mahremiyet, özel hayatın gizliliği, izinsiz paylaşım,	Gizlilik ihlali sorunları	Dijital etik sorun alanları

Tablo devamı arka sayfada

Kurumlarda çalışanların iş yerinde uyması gereken kuralları bildiklerini varsayarsak kurallara uymama hâlinde disiplin <i>cezası</i> ile tecziye edileceğini bilir. Oysa dijital ortamda bunun önce tespit edilmesi ve daha sonrada ispatlanabiliyorsa bir <i>yaptırım</i> olur ki bu da uzun bir süreç olduğundan çok ciddi bir durum olmadıkça insanlar bunun şikâyeti ile uğraşmazlar. (k2) Konuyla ilgili <i>yasal mevzuattaki boşluk</i> dijital etiğin uygulamada sorunlarla karşılaşmasına neden olmaktadır (k3) Dijital etik sorununun önüne geçmek için günümüz <i>hukuk düzenlemelerinin</i> dijital alanlara uygun düzenlenmesi gerektiğini düşünüyorum. (k5) Çeşitli bilim, kültür ya da sanat eserlerinin dijital ortamda <i>teelif hakkı gözetilmeksizin paylaşımında olması</i> da bir etik sorunudur. (k6)	Yasal mevzuattaki boşluk, caydırıcı cezaların olmaması, teelif hakkı sorunları	Yasal düzenlemelerin yeterliliği	Dijital etik sorun alanları
İnsanlar dijital ortamda <i>gerçek kimliğini saklayarak</i> yaptığı paylaşımlarla kendilerine özgür bir ortam oluşturduklarını düşünmektedirler. Oysa bunun denetlenmesi gerekir. (k4) İnsanların yüzlerine söyleyemediklerini arkasından konuşmak nasıl ise dijital ortamda da <i>fake</i> isimlerle hesap açıp düşünceleri paylaşmak da aynı şeydir. (k1) Buradaki <i>özgürlük başkalarına hakaret etmek, düşüncelerine saygılı olmamak, illegal düşünceleri yaymak</i> şeklinde de olabiliyor. (k6) Toplumda ahlaklı olarak nitelendirilen kişilerin dijital ortamda da aynı ahlak anlayışını sürdürmesini bekleriz. Ancak, <i>gerçek kimliklerini saklayarak</i> açtıkları hesaplarla bu kurallara uyup uymadıkları tartışılır. (k5)	Fake/sahte kimlikler/hesaplar, ifade özgürlüğünün kötüye kullanımı	Özgürlük ve denetim ikilemi	Dijital etik sorun alanları

Bir diğer önemli problem ise kurumların <i>dijital ortamı çok iyi kullanmayı bilmeyen</i> kullanıcılara aldatıcı ve yanıltıcı yönlendirmeler ile kişilerin seçimlerini etkilemeleri. (k1) Ülkemizde dijital okuryazarlık oranının nispeten düşük olması başlıca sorun alanıdır. (k3) En büyük problem alanı, dijitalleşme düzeyindeki gelişmenin bireylerin, kurumların ve toplumların zihinsel dönüşümünden ve ekonomik hayatı düzenleyen mekanizmalardaki yeni duruma <i>uyumdan çok daha hızlı</i> gerçekleşmiş olmasıdır. (k4) Faaliyet yönetimini gerçekleştiren kişilerin dijital dünya hakkında <i>yeterli eğitime</i> sahip olmaması da bir sorundur. (k6)	Hızlı dijitalleşme, dijital okuryazarlık oranının düşüklüğü, Aldatıcı ve yanıltıcı yönlendirmeler, dijitalleşmeye uyum sağlayamama	Dijital okuryazarlığın yeterli düzeyde olmaması	Dijital etik sorun alanları
<i>Çıkarıcı anlayış</i> devam ettikçe dijital etik standartlar geliştirilse bile uzun vadede uygulanamayacaktır. (k2) <i>Ahlak kuralı tanımayan rekabetin varlığı</i> gerçek dünyada olduğu gibi dijital dünyanın da etik sorunudur. (k4) Kurumların <i>kâr amacını her türlü sorumluluklarının önüne koymaları</i> da dijital etik sorunlardan biridir. (k3) <i>Salt ticari amaçlarla</i> tüketici bilgilerinin izlenmesi, stoklanması ve paylaşılması çeşitli problemlere yol açabilir. (k6) Sosyal medya platformlarındaki <i>güncel popüler eğilimlere göre</i> kurumsal pratiklerin şekillenmesi çeşitli etik sorunlara yol açabilir. (k6)	Ahlak kuralı tanımayan rekabet, kâr etmeyi her şeyin üzerinde tutan ticari anlayış	Çağımızın ekonomi ve rekabet anlayışı	Dijital etik sorun alanları

Tablo 3. Üniversitelerde Dijital Etiğin İmkânı

Betimsel ifadeler	Kod	Kategori	Ana tema
Dijital etik konusundaki sorunların <i>her yerde</i> yaşanıyor olması neticesinde <i>evrensel olarak dijital etik standartları</i> geliştirilmesi gerekmektedir. (k2) Etik dışı davranışlar ortaya çıktığında <i>kamuoyu tepkileri</i> ile kurumların geri adım atıklarına şahit olmaktadır. Bu da toplumun normal hayatında benimsediği etik değerlerin dijital dünyada da benimsemesini istediğini göstermektedir. (k1) Her ne kadar ahlaki davranışların tanımlanması toplumdaki topluma değişse de toplumların çoğunun ortak kabul ettiği bazı etik kurallar mevcuttur. Örneğin hırsızlık yapmak hemen hemen her toplumda etik dışı kabul edilir. Benzer <i>etik standartların</i> dijital dünyada da kabul edilmesi pekâlâ mümkündür. (k3) Gerek reel gerekse sanal ve dijital dünya olsun bireyin, kurumların ve bunlar arasında etkileşimin bulunduğu her alanda <i>etik standartların</i> bulunması bir gerekliliktir. (k5) Dijitalleşmeyle birlikte, dünya ulusal sınırların ortadan kalktığı bir yapıya doğru ilerlemektedir. Dijitalleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte bu benzeşme artma eğilimi gösterecektir. Dolayısıyla dijitalleşmenin ilk evrelerinde toplumdaki topluma dijital etik anlayışı farklılık arz edebilirken, dijitalleşme düzeyi ilerledikçe bu farklılıklar eriyecektir. (k4) Dijital etik konusundaki düzenlemeler için <i>asgari standartların</i> belirlenmesi yararlı olabilir. (k5)	Evrensel Standart Toplum Kamuoyu Etik değerler	Evrensel dijital etik standartlarının belirlenmesi	Üniversitelerde dijital etiğin imkânı
<i>Bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler, yeni programların yazılması, akıllı zekâ, yapay zekâ uygulamaları</i> ile bu konularda ilerleme sağlanacağını ve gelecekte herkes istediği gibi paylaşımlar yapamayacağını düşünüyorum. (k3) Dijital portallarda yayımlanan düşünce ve görüşlerin <i>yapay zekâ uygulamaları ile denetlenerek</i> ortama aktarılması sağlanabilir. (k1)	Bilgisayar teknolojileri Program yazılımı Yapay zekâ Akıllı zekâ Denetim	Yapay zekâ ya da çeşitli yazılımlarla dijital etik denetimi	Üniversitelerde dijital etiğin imkânı

Kurumlar bu konularda <i>disiplin yönetmeliğine</i> yeni maddeler ekleyerek sorunu çözmeye çalışabilirler. (k1) Kurumlar faaliyetleri sebebiyle paydaşlarıyla etkileşim içerisinde bulunmakta ve onlar hakkında çeşitli bilgilere vakıf olmaktadır. Bazı kurumlar tarafından bu bilgilerin üçüncü taraflarla ticari ya da bir başka kazanç amacıyla paylaşıldığı bilinen bir gerçektir. Böylesi durumlar paydaşların bu tür kurumlara bakışını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla her kurumun <i>kendi faaliyet alanına özel dijital etik standartları</i> geliştirmesi bir gerekliliktir. (k4) Nasıl ki çeşitli kurumsal süreçlerde etik protokoller var ise dijital alan için de <i>etik standartların</i> belirlenmesi gereklidir. <i>Bilgi paylaşımı ve kurumsal temsil açısından bu standartlar</i>, kurumsal faaliyetlerin etik ve pratik ve sonuçları bakımından önemlidir. (k6)	Yönetmelik Kurumsal faaliyet Paydaşlar Üçüncü taraflar Protokoller Kurumsal temsil Bilgi paylaşımı	Kurumsal faaliyet alanlarına özgü dijital etik çalışması Kurumun tüm paydaşlarına açık ve şeffaf bir şekilde gizliliğin nasıl sağlandığının açıklanması	Üniversitelerde dijital etiğin imkânı

Katılımcılara kurumsal bir dijital etiğin imkânı üzerine sorulan sorulara ilişkin verilen cevaplara bakıldığında katılımcıların dijital etiğe ilişkin standartların belirlenmesinin bir gereklilik olduğunu düşündükleri fakat hâlihazırda üniversitelerde buna ilişkin bir uygulamanın ya da çalışmanın bulunmadığını ifade ettikleri görülmektedir. Ayrıca çeşitli programlar ve yazılımlar aracılığıyla bunun kurumsal düzeyde denetlenebileceğine ilişkin görüşler bildirmişlerdir. Konuyla ilgili bazı katılımcı görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“İnternete erişebilen her insanın hatta robotların dijital ortamda var olduğu düşünüldüğünde burada bir standart tutmanın zor olduğu ortadadır. Ancak gizlilik, mahremiyet, kişisel verilerin izinsiz kullanılması gibi konuların kültürler üstü bir anlayışla ele alınabileceğini bunların tüm insanlık için geçerli etik konular olduğunu düşünüyorum.” (k4)

“Tüm insanlığı sanal dünyada kontrol altında tutamasak da kurumsal anlamda paydaşların bilgilerinin gizliliğini çeşitli yazılımlarla korumak ve taahhüt etmek, kurumun dijital imkânlarının ne şekilde kullanıldığını kontrol etmek ve sürekli denetlemek günümüzdeki teknoloji ile mümkündür.” (k5)

“Üniversitelerin hemen hemen tüm iş ve prosedürlerinin dijital platformlardan yürütülüyor olmasına rağmen bunların gizliliğinin ve güvenliğinin ne şekilde kontrol edildiğine ve sağlandığına dair bilgimiz yok. Sisteme kaydolarken ya da kurumsal e postayı kullanırken veri gizliliğine ilişkin bir sözleşme ile karşılaşmıyoruz. Açıkçası kurum dijital ortamda kişisel bilgilerimizin korunmasına dair bir yazılım kullanılıyor mu bilmiyorum. Kullanılıyorsa da paylaşılmıyor. Dolayısıyla bilgilerimizin üniversitemiz dışında kim ya da kimlerle paylaşıldığına dair bilgimiz yok.” (k3)

“Şirketler, müşterilerinin, paydaşlarının ve çalışanlarının çıkarlarını korumak için etik standartlarını internet sayfalarında, faaliyet raporlarında kamu ile paylaşmaktadırlar. Dijitalleşen bir çağda aynı durum kurumsal dijital etik standartları için de yapılabilir. Bu konuda Schneider Electric dijital etik konusunda önemli çalışmalar yapmıştır. Dünyanın en etik şirketleri arasında girmeyi başaran şirket “iş dürüstlüğü kampanyası” gibi uygulamalara önem vermektedir.” (k2)

5. Sonuç ve Tartışma

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin ulaştığı noktada toplumun tüm kurumlarında dijitalleşme hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. İçinde bulunduğumuz pandemi süreci tüm kurumların dijitalleşmesini daha da hızlandırmış, özellikle yükseköğretim kurumları eğitim hizmetlerini büyük oranda dijital ortamdandır yürütür hâle gelmiştir. Dijital ortam, insanlığa muntazam olanaklar sağlarken bir yandan da tüm geleneksel etik değerleri ardında bırakan sınırsız bir alan yaratmıştır. Bu sınırsızlığın getireceği tehlikelere karşı önlem almak, kapsayıcı kural ve düzenlemelerle dijital etiğe dair standartlar belirlemek tüm insanlık için gereklidir. Bu bağlamda bu çalışmada dijital etiğin sorun alanları ortaya konularak üniversitelerde dijital etiğin imkânı sorgulanmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonucunda dijital etiğe ilişkin başlıca sorun alanlarının gizlilik ihlali, yasal düzenlemelerin yetersizliği, ifade özgürlüğü ve denetim ikilemi, fake/sahte kimlikler/hesaplar, dijital okuryazarlığın yeterli düzeyde olmaması, çağımızın kâr etmeyi her şeyin üzerinde tutan ve ahlak kuralı tanımayan ekonomi ve rekabet anlayışı gibi başlıklar altında topladığı görülmüştür. Bu çalışmada ulaşılan sonuçlara benzer şekilde konuyla ilgili yapılan bir çalışmada üniversitelerin dijital ortamdandır yürüttüğü uzaktan eğitim faaliyetlerinin mahremiyet ihlali ve kişisel bilgilerin izinsiz kullanımı gibi dijital etik sorunlar içerdiği ifade edilmiştir (Kshetri, 2020). Örneğin, New York Eğitim Bakanlığı, gizlilik ve diğer endişeler sebebiyle görüntülü iletişim uygulaması olan Zoom'u yasaklamıştır. Zoom'un zayıf siber güvenliğinin davetsiz misafirlerin sanal sınıflara erişebildiği "Zoombombing" olarak bilinen bir taciz türünü önleyemediği birçok örnek bildirilmiştir. Yapılan başka bir çalışmada ise pandemi döneminde evden çalışmanın artması ile birlikte çeşitli kurumların özel hayatın gizliliğini ihlal ederek çalışanları sürekli gözetim altında tuttukları ve bunun ciddi bir dijital etik sorunu olduğu ifade edilmiştir (Satariano, 2020). Bu çalışmanın sonuçları EDUCAUSE 2020 en fazla karşılaşılan 10 Bilişim Teknolojisi Sorunu raporuna göre (Grajek, 2020), ilk sırada bilgi güvenliği stratejisi ve hemen ardından gizlilik sorunları gelmesi bakımından da benzerlik göstermektedir. Ayrıca gizlilik, dünyanın dört bir yanındaki internet kullanıcıları

için önemli bir etik sorun olmaya devam etmekte ve en son araştırmalar, gizlilik konusunda her geçen yıl bir önceki yıldan daha fazla endişelendiğimizi göstermektedir (Kemp, 2020). GlobalWebIndex (2020) verilerine göre, 2019'un başında kurumların kişisel verilerini nasıl kullandığından endişe duyanların oranı yüzde 63 iken, bu oran 2020' de 64'e yükselmiştir. Reuters Gazetecilik Araştırmaları Enstitüsü (2020) tarafından yapılan anket sonuçlarına göre ise ankete katılan dünya çapında 18 yaş üstü yetişkinlerin yüzde 56'sı, internette neyin gerçek neyin sahte olduğu konusunda "endişelendiklerini" ifade etmişlerdir.

Katılımcıların tamamı üniversitelerde dijital etik standartların oluşturulması ve kurumların tüm dijital uygulamalarında bu standartlara uygun çalışmalarını gerektiği konusunda görüş bildirmişlerdir. Ayrıca katılımcılar evrensel dijital etik standartlarının belirlenmesinin mümkün ve gerekli olduğu konusunda da hemfikirlerdir. Katılımcılar her ne kadar günümüz teknolojisinde yapay zekâ ya da çeşitli yazılımlarla dijital etik denetiminin kurumlar tarafından gerçekleştirilebileceğini ifade etmiş olsa da özgürlük ve denetim ikilemi düşünüldüğünde bu soruna çözüm bulunmasının kolay olmadığı ortadadır. Geleneksel etik anlayışı da nihayetinde zaman içinde oluşmuştur ve dijital etik anlayışı da zamanla oluşacaktır. Ancak dijital dönüşümün hızı, fiziki dünyadaki insan medeniyetinin etik değerlerinin oluşum hızından çok daha farklı olduğundan dijital etik standartların oluşması dijitalleşmeye göre daha geç olmaktadır. Burada önemli olan; bu araştırmanın temel amaçlarından biri olan, dijital ortamı kullanan herkeste bu konuda farkındalık yaratılmasıdır. Üniversitelerde dijital etiğin önemi nihayetinde geleceğin yeni nesil kodlayıcılarının, veri bilimcilerinin, bilgisayar bilimcilerinin ve yazılım geliştiricilerinin şu an üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerden oluşacak olması ve bunların mimarının da üniversitelerdeki değerli akademisyenlerin olmasından kaynaklanmaktadır. Öğrencilerin ve akademisyenlerin dijital etik farkındalığının artırılmasının ve bu konuda yapılacak tüm çalışmaların dijital etik oluşturma sürecinin en önemli adımı olduğu düşünülmektedir.

Ülkemiz ve yerli literatür açısından nispeten yeni bir kavram olması bakımından dijital etik ile ilgili toplumda ve kurumlarda farkındalık yaratılması önemlidir. Bu noktada TV ekranlarında gördüğümüz kamu spotlarına benzer şekilde internet ortamında da etik dışı davranışları açıklayan kamu spotu yayınları kullanılabilir. Üniversitelerde öğretim elemanlarına ve öğrencilere dijital etik konusunda eğitimler verilebilir. Bugün üniversitelerde bir akademisyenin veya öğrencinin bilim dalı ne olursa olsun çalışmalarını internet ortamından yürüttüğü bir eğitim sistemi kullanılmaktadır. Bu bağlamda toplumda dijital etik farkındalığına sahip bireyler yetiştirmek ve gelecek yıllarda dijital etiği bir sorun olmaktan çıkarmak için

üniversitelerde bölüm fark etmeksizin dijital etik dersi dönemlik zorunlu ya da seçmeli bir ders olarak öğrencilere sunulabilir.

Bu çalışma belirli bir örneklem ile sınırlıdır. Araştırma kurumsal dijital etiğe dikkat çekilmesi bağlamında üniversitelerden farklı kurumlarda tekrarlanabilir. Etik toplumsal kültürle doğrudan ilişkili bir konudur. Dolayısıyla araştırma yapılan örneklemin toplumsal kültürü, dijital etiğin sorun alanları konusundaki görüşlerini farklılaştırabilir. Örneğin toplumcu/kolektivist bir toplumsal kültürde bireyler toplumsal normlara uyma konusunda daha hassas davranırken bireyci bir toplumsal kültürde aynı hassasiyet gösterilmeyebilir (Hofstede, 1991). Dolayısıyla bu araştırma farklı kültürlerden örneklemeler üzerinde tekrarlanabilir ve karşılaştırmalı analizler yapılarak dijital etik konusunda standartlar geliştirilmesi bağlamında bir yol gösterici olabilir.

Kaynakça

- Baxter, K. (2020). Ethical Frameworks, Tool Kits, Principles, and Oaths-Oh My! Salesforce blog, <https://blog.einstein.ai/frameworks-tool-kits-principles-and-oaths-oh-my/> 03.03.2021 tarihinde erişildi.
- Berg, B. L. (2001). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*(4th Ed.). MA, ABD: Allyn and Bacon.
- Bogdan, R. C. & Biklen, S. K. (1998). *Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methods*. Boston: Allyn and Bacon.
- Brennen, S. & Kreiss, D. (2014). Digitalization and Digitization. <http://culturedigitally.org/2014/09/digitalization-and-digitization/> 17.04.2021 tarihinde erişildi.
- Brinkmann, S. (2013). *Qualitative Interviewing: Understanding Qualitative Research*. New York: Oxford University Press.
- Büyükköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, O. E., Karadeniz, S., ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Canbay, T. (2001). Bütçe etiği (kavramsal bir yaklaşım). *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2, 125-135.
- Capurro, R. (2009). Digital ethics, *Global Forum on Civilization and Peace*, <http://www.capurro.de/korea.html> 26.02.2021 tarihinde erişildi.
- Cohen, L., & Manion, K. (2000). Action research. In L. Cohen, L. Manion & K. Morrison (Eds.), *Research Methods In Education* (5 ed., pp. 226-244). London: Routledge-Falmer.
- Craig, E. (2018). The Future: Our Minds As The Ultimate VR and AR Interface, *Digital Bodies*, <https://www.digitalbodies.net/virtual-reality/future-minds-next-vr-ar-interface/> 02.03.2021 tarihinde erişildi.
- Craig E. & M. Georgieva, (2018). VR and AR: The Ethical Challenges Ahead, *Transforming Higher Ed* (blog), *EDUCAUSE Review*, <https://er.educause.edu/blogs/2018/4/vr-and-ar-the-ethical-challenges-ahead> 03.03.2021 tarihinde erişildi.

- Creswell, J. W. (2016). Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni. M. Bütün & S. B. Demir (Edt.). Ankara: Siyasal.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2017). *Qualitative Inquiry And Research Design: Choosing Among Five Approaches*. Los Angeles: Sage publications.
- Das, S. & Mararike, S. (2020). Contact-tracing data harvested from pubs and restaurants being sold on. *The Times* <https://go.nature.com/3osQq8L> adresinden 04.03.2021 tarihinde erişildi.
- Degrise, C. (2016). Digitalisation of the economy and its impact on labour markets. European Trade Union Institute (ETUI). <https://www.etui.org/publications/working-papers/digitalisation-of-the-economy-and-its-impact-on-labour-markets> 17.04.2021 tarihinde erişildi.
- Ercan, C. (2009). İnternet kullanımında etik kaygılar ve etik kaygıların giderilmesi yönünde organizasyonların sorumlulukları. *Mevzuat Dergisi*, 141, 1-11.
- Fraenkel, J. ve Wallen, N. (2008). *How To Design And Evaluate Research İn Education*. (7th Ed.). USA: McGrawHill Companies, Inc.
- GlobalWebIndex, (2020). https://www.globalwebindex.com/reports?page_num=5 17.04.2021 tarihinde erişildi.
- Grajek, S. (2020), Top 10 IT Issues, 2020: The Drive to Digital Transformation Begins, *EDUCAUSE Review*, <https://er.educause.edu/articles/2020/1/top-10-it-issues-2020-the-drive-to-digital-transformation-begins> adresinden 04.03.2021 tarihinde erişildi.
- Hancock, D.R. ve Algozzine, B. (2006). *Doing Case Study Research: A Practical Guide For Beginners Researchers*. New York: Teachers College.
- Henriette, E., Mondher, F. & Boughzala, I. (2015). The Shape of Digital Transformation: A Systematic Literature Review. Ninth Mediterranean Conference on Information Systems (MCIS), Samos, Greece.
- Hofstede, G. (1991). *Cultures and organizations: Software of the mind*. London: McGraw-Hill.
- Kemp, S. (2020). *Digital 2020 Reports*. <https://wearesocial.com/digital-2020> 17.04.2021 tarihinde erişildi.
- Kshetri, N. (2020). Remote education is rife with threats to student privacy. *The Conversation* <https://go.nature.com/3beQhCi> adresinden 04.03.2021 tarihinde erişildi.
- Mason J. (2002). *Qualitative Researching*. London: Sage.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. S. Turan (çev.), İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mertens, D. M. (2014). *Research Ahd Evaluation in Education And Psychology Integraing Diversity With Quantitative, Qualitative And Mixed Methods*. New York: Sage.
- O'Brien, J. (2018). Digital Ethics in Higher Education: 2020, *EDUCAUSE Review*, <https://er.educause.edu/articles/2020/5/digital-ethics-in-higher-education-2020#fn41> adresinden 04.03.2021 tarihinde erişildi.
- Önce, Ş. (2019). Etiğin Dijital Etiğe Dönüşümü Üzerine, *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, 2(3), 59-85.
- United Kingdom Government Digital Service (2020). İngiltere Hükümeti Veri Etik Çerçeve ve Veri Etik Çalışma Kitabı. <https://www.gov.uk/government/publications/data-ethics-framework> 04.03.2021 tarihinde erişildi.

- Parviainen, P., Tihinen, M., Kääriäinen, J. & Teppola, S. (2017). Tackling the digitalization challenge: how to benefit from digitalization in practice. *International Journal of Information Systems and Project Management*, 5(1), 63-77.
- Patil, D.J., H. Mason, & M. Loukides, (2018). Of Oaths and Checklists, O'Reilly (website), <https://www.oreilly.com/radar/of-oaths-and-checklists/> 04.03.2021 tarihinde erişildi.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri (M. Bütün ve S. B. Demir, çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Ramadhan, A. vd. (2011). E-government ethics: A synergy of computer ethics, information ethics and cyber ethics. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications (IJACSA)*, 8, 82-86.
- Reuters Gazetecilik Araştırmaları Enstitüsü (2020), <https://www.digitalnewsreport.org/> 17.04.2021.
- Satariano, A. (2020). How my boss monitors me while I work from home. *The New York Times* <https://go.nature.com/3orMSns> adresinden 04.03.2021 tarihinde erişildi.
- Tihinen, M. (Ed.), Kääriäinen, J. (Ed.), Ailisto, H., Komi, M., Parviainen, P., Tanner, H., Tuikka, T., Valtanen, K., & et al. (2016). The Industrial Internet in Finland: on route to success? VTT Technical Research Centre of Finland. VTT Technology No. 278 <http://www.vtt.fi/inf/pdf/technology/2016/T278.pdf> 17.04.2021 tarihinde erişildi.
- Tihinen, M., Iivari, M., Ailisto, H., Komi, M., Kääriäinen, J. & Peltomaa, I. (2016). An exploratory method to clarify business potential in the context of industrial internet- A case study, in *Collaboration in a Hyperconnected World*, 17th IFIP WG 5.5 Working Conference on Virtual Enterprises, PRO-VE 2016, Hamideh, Afsarmanesh vd., (eds.) Springer, Portugal, 469-478.
- Véliz, C. (2021). Privacy and digital ethics after the pandemic. *Nat Electron* 4, 10-11, <https://www.nature.com/articles/s41928-020-00536-y#citeas> 04.03.2021 tarihinde erişildi.
- Yağar, F., & Dökme, S. (2018). Niteliksel Araştırmaların Planlanması: Araştırma Soruları, Örneklem Seçimi, Geçerlik ve Güvenirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yin, R. K. (2017), *Durum Çalışması Araştırma Uygulamaları*, 3.Baskı, (Çev. İ. Günbay) Ankara: Nobel Yayın.
- YÖK (2020). <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/dijital-egitimde-3-faza-gecildi.aspx> 05.03.2021 tarihinde erişildi.

